

Synen på marknaden en ödesfråga för högern

Svenska Dagbladet den 22 februari 2022

Det har blivit allt tydligare att ingenting mer än en oreflekterad föreställning om att den fria marknaden alltid leder oss rätt ligger bakom flera av högerns ställningstaganden i svensk politisk debatt. Detta syntes inte minst i de negativa borgerliga reaktionerna på det poddsamtal jag nyligen hade med kultursidans krönikör Ivar Arpi ("Rak höger" 23/1).

Det handlade om värdighet på arbetsmarknaden och bristerna med den marknadsutsatta skolan; två ämnen som jag har skrivit populärt (SvD 26/5-21) respektive forskat om. I vår diskussion var jag kritisk till att högern har accepterat att en ny, app-baserad tjänstesektor, där fattiga arbetskraftsinvandrare kan hitta en sorts försörjning genom att utföra mer eller mindre förnedrande "gigs", har vuxit fram i Sverige. Att till exempel jobba som matbud för Foodora påstås vara en väg till avancemang i karriären och "social rörlighet".

Jag pekade även på hur man inom högern under lång tid har valt att inte se det problematiska i att borgerliga regeringar har främjat skolkonkurrens, men avstått från att införa ett regelverk byggt på tydligt definierade kunskapskrav, och på så sätt gjort det möjligt för såväl fristående som kommunala skolor att erbjuda eleverna glädjebetyg. Först i förra veckan visade Moderaterna välkommen förståelse för behovet av ökat fokus på mätbara kunskaper i skolan (DN Debatt 18/2).

Poddsamtalet väckte ett positivt gensvar från många lyssnare som står utanför partipolitiken. Men borgerliga opinionsbildare var alltså inte lika uppskattande. Johan Ingerö, ansvarig för politikutveckling i Kristdemokraternas partiledarstab, beskrev på Twitter det resonemang jag förde i podden om att alla arbeten som har ett värde för marknaden inte nödvändigtvis har ett moraliskt värde för samhället, som en "otroligt märklig syn på jobb". Den moderate kommunikationskonsulten och före detta politikern Gunnar Hökmark skrev i en tweet att "detta med glädjebetyg har blivit en faktoid som sägs förklara alla den svenska skolans problem".

Den mest utförliga kritiken mot min uppfattning att enkla jobb av typen Foodora-bud varken förbättrar livsvillkoren för arbetskraftsinvandrare eller bidrar till ett samhälle med större sammanhållning, framfördes av den moderate kommunikationskonsulten Fredrik Johansson i en kolumn på SvD:s ledarsida (29/1). Han beskrev mitt synsätt som att "det är bedrägligt att hävda att det i någon väsentlig del går att påverka det egna ödet". Enligt Johansson är det därför jag motsätter mig att vissa tar ett i mitt uttryck – det är han noga med att påpeka – "förnedrande arbete". Men det är en förgrovnig av mitt argument.

Idén om social rörlighet, så som Johansson och andra inom högern framställer den, handlar om att människor ska ta vilka jobb som helst, var som helst, för att förbättra sin egen ställning. Det spelar sålunda ingen roll att arbetare inom gig-ekonomin måste vara ständigt tillgängliga efter sina kunders nycker, ta ansvar för sin egen skyddsutrustning och dessutom får svårt att ansöka om lån och krediter. Det är ett pris värt att betala, anser högern, eftersom individen åtminstone har en chans att ta sig vidare till något bättre i ett obestämbar "någonstans".

Jag undrar om det verkligen är en vision för arbetslivet som appellerar till de flesta människor, och om vi tvärtom inte har mer gynnsamma förutsättningar att inte bara utveckla oss själva och påverka det egna ödet, utan också förbättra tillvaron för andra om vi verkar där vi har vår hemvist – ett ord så främmande för den moderata vokabulären att Johansson sätter det inom citationstecken.

På samma sätt undrar jag hur mycket det imponerar på gemene man att många borgerliga politiker har stelnat ideologiskt i 1980-talets kamp för att utvidga valfriheten i skola och barnomsorg, och är ovilliga att se avigsidorna med hur regelverket för dagens storskaliga marknadsiering av undervisningen är utformat. Kanske finner vi här en delförklaring till att högern har slutat vinna val i Sverige.

Men den partipolitiska och fackliga vänstern är inte mycket bättre. Den omhuldar också en nyliberal syn på frågor som ytterst handlar om rättvisa, och har till exempel inte protesterat mot indelningen av samhället i en inhemskt född grupp som beställer "gigs" och en invandrad grupp som utför dem. Kan goda villkor garanteras, bör det inte finnas några invändningar, menar man. "Lösningen är inte fluffig moralpredikan, utan facklig kamp", skrev till exempel nyligen utredningschefen för den fackliga tankesmedjan Arena Idé, German Bender, i en kolumn på Dagens Arena (2/2). Så speglar sig vänsterns och högerns materialistiska tänkesätt i varandra.

Johan Wennström